

ANNALS OF GASTRONOMY AND TOURISM STUDIES

ISSN: 3023-7823

Journal homepage: www.agats.org

Received: 05.05.2025

Accepted: 25.08.2025

Annals of Gastronomy and Tourism Studies, 2025, 2(2), 1-14

Araştırma Makalesi (Research Article)

TURİZMİN ÖDEMELER DENGESİNE ETKİSİ (THE EFFECT OF TOURISM ON THE BALANCE OF PAYMENTS)

Fadime TÜRKÖLMEZ^{1*} (orcid.org/ 0000-0003-3471-0214)

¹Doktora Öğrencisi, İstanbul, Türkiye.

Özet

Bu çalışma turizmin iktisadî açıdan yerini belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Turizmin bir ihracat getirisi olarak kabul ediliyor oluşundan yola çıkarak hazırlanan çalışmada ödemeler dengesi ile turizm gelirleri arasındaki ilişki ele alınmıştır. Pek çok ülkenin ödemeler dengesindeki açıklardan dolayı ekonomik açıdan sıkıntılar yaşadığı bilinmektedir. Türkiye de uzun yıllardır cari açıklardan şikâyet eden ülkeler arasındadır. Ülkemiz özelinde ihracatın ithalatı karşılamadaki eksikliği bu açıkların temel nedeni olarak ifade edilmektedir. Bu nedenle turizm gelirlerinin açıkları kapama noktasındaki rolü 2004-2024 yılları arasında incelenmiştir. Hazırlanan çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Öncelikle turizm kavramı ve iktisat ilişkisi ele alınmış daha sonra ödemeler dengesi ve hesapları ifade edilmiştir. Son bölümde ise Türkiye'nin ödemeler dengesi 2004-2024 yılları arasında turizm gelirlerinin etkisiyle ortaya konmuştur. Buradan hareketle de sektöre ve sektörel bağlamda karar vericilere öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ödemeler Dengesi, İktisadi Kalkınma, Turizm Ekonomisi, Turizm, Cari Açık, Bilanço, Dış Ticaret Dengesi, İstihdam.

Abstract

This study was prepared to determine the economic position of tourism. Based on the fact that tourism is considered an export revenue, the study examines the relationship between the balance of payments and tourism revenues. It is well known that many countries experience economic difficulties due to deficits in their balance of payments. Turkey has been among the countries complaining about current account deficits for many years. In our country, the inability of exports to cover imports is cited as the main reason for these deficits. Therefore, the role of tourism revenues in closing these deficits was examined between 2004 and 2024. The study consists of three sections. First, the concept of tourism and its relationship with economics are discussed, followed by an explanation of the balance of payments and its accounts. In the final section, Turkey's balance of payments between 2004 and 2024 is presented in light of the impact of tourism revenues. Based on this analysis, recommendations are developed for the sector and decision-makers within the sectoral context.

Keywords: Balance of payments, Economic Development, Tourism Economy, Tourism, Current Account Deficit, Balance, Foreign Balance Trade, Employment.

Giriş

Turizmin iktisadî boyutu özellikle gelişmekteki ülkeler adına büyük bir önem arz etmektedir. Bu durumun temelinde hiç şüphesiz ülkelerin kendi kaynaklarını bir ihracat kalemi olarak kullanmasının etkisi bulunmaktadır (Erol ve Oğuz, 2017). Bilhassa gelişmiş ülkelerin yüksek teknolojiye dayalı katma değerli ürünleriyle ekonomik pazara hâkimiyeti ve bunu yakalama çabasındaki diğer ülkelerin karşısına çıkan ithalat sorunu pek çok açıdan ülkeler adına haksız rekabetin hatta rekabetsizliğin

*Sorumlu yazar: fadimeturkolmez@gmail.com

DOI: 10.69527/agats.2025.16

oluşturduğu bir ortama neden olmaktadır (Wang vd., 2021). Bu nedenle turizm gerek çok büyük yatırımlar gerektirmemesi gerek de ülkelerin öz kaynaklarının kullanılmasından dolayı iç pazarda hareketliliğe ve çarpan etkisi sayesinde ekonomik büyüme ve kalkınmaya imkân tanımaktadır (Solarin vd., 2024; Rusu, 2011).

Turizmin döviz getirici etkisi kadar ülke içinde istihdam, alt yapı yatırımları ve devlet gelirlerinin artması gibi geniş yelpazede oynadığı rol bu çalışma özelinde ödemeler dengesi üzerindeki etkisiyle ele alınmıştır. Çalışmada ihracatın ithalatın karşılayamaması nedeniyle oluşan dış açıklara karşı turizm gelirlerinin oynadığı rol veriler üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışma, üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde turizm kavramı ve iktisadi açıdan önemi ele alınmış ikinci bölümde ise ödemeler dengesi ve alt hesapları incelenmiştir. Türkiye özelinde 2004-2024 yılları arasında ödemeler dengesi hesabının detaylı incelemesi ise turizm ile ilişkili olarak üçüncü bölümde veriler ışığında ifade edilmiştir. Türkiye turizminin ödemeler dengesi açısından ele alınması ve ilgili araştırmanın 2004-2024 yılları arasını kapsıyor olması bu araştırmanın hem önemini hem de özgün değerini oluşturmaktadır.

Kavramsal Çerçeve

Araştırmanın kavramsal çerçeve başlığı altında iktisadi açıdan turizm, turizmin moneter ve reel etkileri ve ödemeler dengesi ele alınmıştır.

İktisadi Açıdan Turizm

Kelime itibarıyla 20. yüzyıl, bir faaliyet biçimi olarak ise kökeni çok eski olan turizmin, temelini insan ve insanı merkeze alan hareketlilik oluşturmaktadır. Hareketliliğin merkezde olması nedeniyle insanlık tarihi kadar eskiye götürülebilen turizm kavramının Latince “tour” kelimesinden İngilizceye geçtiği bilinmektedir (Akat, 2000). Dilde yerini alış tarihinin 1830’lar olarak gösterilmesi kavramsal olarak turizmin yeni olarak algılanmasına neden olmaktadır. Nitekim Stendal’ın “Bir Turistin Anıları” adlı kitabından sonra turist sözcüğünün de yaygınlaştığının ifade ediliyor olması, turist ve turizm kelimelerinin dünya için yeni kavramlar olduğunu göstermiştir (Özgüç, 2007). Oysa kadim medeniyetlerde seyahat ve seyyah kavramları sözlü ve yazılı kültürün bir parçası olmuş ve bugünkü farklı turizm anlayışlarına hitap edecek düzeyde bireysel olarak da kitlesel olarak da seyahatler yapılmıştır. Nitekim Osmanlı’da Hac yolculuğu için düzenlenen surre alayları dini turizm kapsamında değerlendirebilecek bir faaliyet biçimidir. Yine Osmanlı’da ülkeye gelen kişilere üç gün olarak konulan misafirlik süresi sonrasında ikamet edilecek zamana bağlı olarak alınan vergi düşünüldüğünde giriş-çıkış-konaklamanın süreyle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır ki günümüzde de turizm kavramında zaman ölçütü önemli bir kriterdir. Bir yerden bir yere belirli bir süre kapsamında yapılan yer değişiklikleri tarih boyunca olmasına rağmen Sanayi Devrimi sonrası kökten değişen yaşam şekliyle birlikte insan hareketi de deniz-kum-güneş üçlemesine karşılık gelen bir tüketim biçimi olarak kendine yeni bir tanımlama getirmiştir (Oğuz ve Tokmak, 2018). Fabrika merkezli kent yaşamı, ücret karşılığı zamanını takas eden insan olgusu, kapitalist düzenin içinde biriciklikten bireyciliğe geçişe karşılık gelirken aynı zamanda fabrikanın işleyişi adına işçilerin günü birlik gezilerle rahatlatılması çabası da seyahat olgusunu gezi, dinlenme, boş zaman kavramına dönüştürmüştür. Zamanla değişen sosyoekonomik seviye sayesinde ise daha çok üst sınıfa mahsus tüketim türü olan seyahat türleri ki günü birlik gezilerden ziyade daha uzun süreli bir tüketime karşılık gelen tatmin arayışı daha geniş kitlelere hitap etmeye başlamıştır. Böylece insan ile seyahat ilişkisi tüketim kalıbı içerisindeki faaliyetleri kapsayacak şekilde yenilenmiş belirli bir süre adına ayrıcalıklı olmak, zamanın sahibi gibi hissetmek modern insan açısından rağbet görmüştür (Akoğlan-Kozak vd., 2013). Bunun iktisadi açıdan karşılığı diyebileceğimiz her arzın kendi talebini doğuracağı yasasının bir sonucu olarak bu ilgi sektörleşmeye kadar uzamıştır. Bu nedenle turizmin genel tanımlamaları dışında bu çalışmada ele alınış şekliyle yapabileceğimiz tanım, fabrika insanı için rüya saltanatlar yaratma çabası olarak başlayıp günümüzdeki ifade biçimini bulmasıdır. Diyebiliriz ki seyahat anlayışının sektörleşmesinde dikkat çeken en büyük değişim sosyal, siyasal, ekonomik pek çok alanla ilişkili bir kavram olarak turizmin kendini sosyoekonomik ve ekonomi politik açıdan kabul ettiren bir güç olmasıdır.

İktisat insanların sonsuz ihtiyaçları olduğu temelinden hareket eden bir bilimdir. Bu nedenle insanı ve yaşamı ilgilendiren her disiplin iktisadın konusu dışında düşünülemez zira kelime kökeniyle ev idaresi (Güler, 2005) anlamına gelen iktisat, Samuelson'un meşhur söylemince sosyal bilimlerin temeli kabul edilmektedir (Goel, 2013). Hal böyle olunca iktisat, insanın uğraştığı her yerde olmuş ya da daha doğru bir ifadeyle insanın zaman içindeki tercihlerine yenilmeden varlığını sürdürmüş ve sürdürmeye devam edecek bir bilimdir olarak görülmektedir. Bu kapsamda turizmin günümüz insanı için geldiği noktayı da düşünürsek kavram olarak bile ele alındığında iktisadî açıdan önem arz ettiği kesindir. Zira insan ihtiyaçları sınırsız kaynaklar ise sınırlıdır tıpkı dünyanın geniş olmasına karşın gezilecek yer ya da turistik destinasyonların, imkânların sınırlandırılmış oluşu gibi ki bu sınırlandırmada sosyal, politik ve ekonomik etkilerin varlığı dikkat çekicidir. Bu nedenle her ne kadar dünya geniş olsa da turizm faaliyeti sınırlandırılarak kıt bir ihtiyaca dönüşür ve böylece iktisadın alanı içine girer ama aynı zamanda turizmdeki kıtlık onu iktisadi açıdan arz-talep çerçevesine ekonomik bir mal-ürün haline getirir böylece de turizm iktisadi bir değere dönüşür.

Turizm; insanların gezme, dinlenme, yeni yerler keşfetme dürtüsü kadar kendini gerçekleştirme, deneyimleri artırma, gezerek öğrenme düsturuna da hizmet etmektedir. Dinlenme ve öğrenme ile eğlence ve kendini gerçekleştirme kavramları arasındaki bireyler açısından farklılık da doğal olarak elde edilmek istenen ile feda edilecek olan arasındaki ilişkiyi ortaya koyar bu açıdan bakıldığında arz-talep dengesinin kendiliğinden kurulduğu bir piyasa da doğmuş olmaktadır ve piyasanın kurulması kazanç kavramına hizmet etmektedir. Yani turizm ister eğlence ister yenilik keşfi olsun her durumda bireysel kazanım ve bu kazanım için feda edilmesi gerekenin ön kabulüdür. Zira Dünya Turizm Örgütü verilerine bakıldığında turist sayısı ve turizmden elde edilen gelir yıllar içerisinde artmakta 2010 yılında 1 milyar dolar olan turizm gelirlerinin 2023'te 1.5 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. Bireysel kazancın kartopu etkisi oluşturacağı düşüncesinden hareket ettiğimizde ise ülkelerin büyümesi büyümenin doğru yatırımlarla ülke kalkınmasına dönüşmesi sağlanacaktır ki makroekonomik açıdan pek çok gösterge turizm ihtiyacından dolayı ya da doğrudan etkilenecektir. Nitekim sadece büyüme ve kalkınma üzerinden bakılsa dahi diğer etkenlerin bu iki kavram altında toplanabileceği görülmektedir. Büyüme basit anlamda ekonomik değerinin artışı olarak ifade edilmektedir (Neal ve Cameron, 2019). Kişilerin kazancı, harcaması, tasarrufu ve ülke bazında yatırımların artışına imkân tanıyacak özellikle GHYİH üzerinde gözle görülür bir artış sağlamaktadır. 2022 yılı verilerine göre dünya genelinde turizmin milli gelire katkısı %2,5 olurken Avrupa genelinde bu katkı %4' seviyesindedir (Un Tourism, 2025).

Kalkınmanın ise büyümeye göre daha fazla özelliği barındıran bir kavramdır. Büyüme olmadan gerçekleşmesi pek de mümkün değildir. Bu nedenle de kalkınma büyümenin bir sonucu olarak ifade edilmektedir (Oğuz, 2023). Ancak her büyümenin kalkınmayla sonuçlanmayacağı gerçeğini de göz ardı edemeyiz. Turizmin iktisadî büyümeden ziyade iktisadî kalkınmaya daha elverişli olduğu ortaya çıkmaktadır (Garcia vd., 2024). Nitekim çok gezen mi bilir çok okuyan mı kabulünce düşünürsek gezme-okuma ilişkisi ya da gezerek öğrenme, bilinç artışı kalkınma için anahtar kelime olarak karşımıza çıkacaktır. Maddi değer artsa bile manevi gelişim için bilincin etkisi hayati derecede önemlidir. Bu nedenler turizm-iktisat arasındaki bağlantı sadece sayısal veriler üzerinden değerlendirilmeyip niteliksel kavramların tatmini, dolayısıyla da iktisadi kalkınma için de bilinçli turizmi ehemmiyetli kılmaktadır.

Turizmin Moneter ve Reel Etkileri

Turizmin ekonomik büyüme ve kalkınma açısından öneminde şüphesiz ülkeye gelen kişilerin ve turistlerin yaptıkları harcamalar kilit rol üstlenmektedir. Bu harcamaların ülke ekonomisine katkısı ise iktisadî açıdan monoter ve reel olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmaktadır (Öztaş ve Karabulut, 2006). Monoter etki genel olarak turizmin bir ihracat kalemi olmasıyla ilişkilidir. Zira ülkeye turizm aracılığıyla giren döviz, cari açığın kapatılması, paranın değerinin artması ve gelirlerin yeniden dağıtılması yoluyla ekonomide olumlu bir hareketlenmeye imkân sağlamaktadır. Bu hareketlenme turizm faaliyeti sonucu ekonomilerde çarpan etkisiyle gelirlerin artması anlamına gelmektedir (Özkurt ve Bilgir, 2022). Diğer bir ifadeyle turistlerin yaptığı harcama ya da turizm

faaliyeti sonucu ülkeye giren döviz, piyasaya para akışını sağlamakta bu akışla birlikte yeni ihtiyaçlar ortaya çıkmakta ve dolayısıyla üretim olanakları da artmaktadır. Turist harcaması, işletmenin gelir artışı ile başlayan bu piyasa canlanması bir döngü oluşturarak devlet gelirlerindeki artışa kadar uzanmaktadır. Turizmin olumlu getirisi olarak ifade edilen bu durum özellikle gelişmekte olan ülkeler adına hayati önem taşırken ülkemizde turizmin GSYH içindeki payı 2022’de %5,1’dir (Kaygısız, 2023).

Turizmin ihracat etkisi sayesinde kazanılan döviz yanı sıra ülke istihdamına da katkıda bulunmaktadır (Sarı vd., 2019). Turizm reel etkisi olarak ifade edilen bu başlık her toplumun sosyoekonomik gelişimi açısından son derece önemlidir. Bireylerin istihdam edilerek topluma kazandırılmaları ülkeler adına iktisadî kalkınma hedefine yaklaşılmaları anlamına gelmektedir. Zira hizmete dayalı bir sektör olan turizm faaliyeti kapsamında yoğun emek ihtiyacı duyulmakta, farklı eğitim ve beceri düzeyinden kişilere istihdam imkanı oluşturmaktadır (Tutar vd., 2013). Gelir etkisi sayesinde de sektör içinde artan ihtiyaç öncelikle o bölgede bir canlanmaya daha sonra da dolaylı etki oluşturarak farklı sektörler açısından istihdam artışına imkân sağlamaktadır. Bunlara ek olarak turizm cazibesinin artırılması adına yapılan alt yapı yatırımları ülkenin yine ekonomik kalkınmasına hizmet etmektedir. (Çetinkaya, 2000). Turizm makro iktisadi açıdan olumsuz etkisi ise talep artışından kaynaklanan enflasyon sorunudur. Arz-talep kanunu çerçevesince artan taleple birlikte üretim faktörlerinin de fiyatı artacağından iç piyasada meta fiyatlarında artış yaşanmaktadır (Özkurt ve Bilgir, 2022).

Ödemeler Dengesi

İstihdam, büyüme, enflasyon, kamu dengesi, dış ticaret gibi makro iktisadın konuları arasında yer alan ödemeler dengesi, ülkelerin nihaî durumlarını göstermesi açısından son derece önemlidir. Farklı pek çok tanımlama olmakla birlikte genel kabulle belirli bir zaman diliminde bir ekonominin dünyanın diğer ekonomileriyle ilişkisi olarak tanımlanmaktadır (Ayaz ve Tümer, 2024). Ödemeler dengesi, ülkeler arasında alım-satım işlemlerini göstermesi açısından akım bir değer oluşu kadar sistematik özetleri barındırması sayesinde de iktisadî tablonun tüm açıklığı ile anlaşılmasını sağlamaktadır (Kadooğlu-Aydın, 2017).

Ödemeler dengesine dair tanımlamalarda öne çıkan “belirli zaman”, “yerleşik kişiler”, “akım değer” kavramları bu hesabın makro iktisadî açıdan diğer makro etkenler üzerinde de etkisi olduğunu göstermektedir. Öyle ki “yerleşik kişiler” ve “belirli zaman” tanımlamalarıyla ülke içindeki bireylerin gelirleri, harcamaları öne çıkarken “akım değer” oluşu da ödemeler dengesinin stoklarla değil ülke içindeki mevcut işlemlerle ilgilendiğini göstermektedir ki bu akım ifadesi ekonomik bir değere tekabül ettiği sürece ödemeler dengesi içerisinde değerlendirilmektedir. Ödemeler dengesinin ülkeler arasında alım-satım işlemleri olması dolayısıyla karşılıklı bir alışveriştir (Erol ve Oğuz, 2017). Böylece borç-alacak kavramları ortaya çıkmaktadır. Bu kavramlar ödemeler dengesinde borç-alacak kalemleri altında kaydedilmektedir. Bir muhasebe kaydını andıran bu sistemde ülke adına her türlü mal varlığı artışı ile ülke sınırları içinde yaşayan kişiler açısından yükümlülük doğuran her işlem borç tarafına yazılırken bunun tam aksi durumundaki işlemler de alacak tarafına kaydedilmektedir. Kayıtların ilgili hesabın her iki tarafına yani hem alacak hem de borç olarak tanımlanması sayesinde denklik kendiliğinden oluşmaktadır. Ancak bu denklik iktisadî açıdan dış dengenin sağlandığı anlamına gelmemekte dengenin kontrolü için yapılan işlemler otonom ve denkleştirici işlemler olarak farklı iki incelemeye tabi tutulmaktadır (Tunalı, 2007).

Ödemeler Dengesinin Ana Hesapları

Ödemeler dengesi her ne kadar “ödemeler” ifadesini taşısa da aslında yapılan işlemlerin kaydedildiği bir bilançodur. Bu nedenle işlem türlerinin ortak özelliklerine göre; Cari, Sermaye ve Finans, Rezerv işlemleri hesabı adı altında ana hesaplara ayrılmıştır. Ancak ortaya çıkan açıkların dengelenmesi amacıyla net hata ve noksan adı altına bir hesap da eklenerek toplam dört ana hesaptan oluşturulmuştur (Tunalı, 2007). Tablo 1’de ödemeler dengesindeki tüm hesaplar alt başlıklarıyla gösterilmiş üçüncü başlıkta net hata ve noksan yer almıştır bunun nedeni de bu üç hesabın

toplanmasıyla bilançoda denklik sağlanamadığı takdirde resmi rezervler hesabı yardımıyla aradaki farkın sağlanıyor olmasıdır.

Tablo 1. Ödemeler Dengesi Ana Hesapları

I. CARİ İŞLEMLER
a. Dış Ticaret
i. İhracat
ii. İthalat
b. Diğer Mal ve Hizmetler
i. Turizm
ii. Kar Transferleri
iii. Dış Borç Faizleri
iv. Ulaştırma Hizmetleri
v. Bankacılık, Sigortacılık
vi. Lisans, Marka, Patent
vii. Hükümet Hizmetleri
c. Karşılıksız Transferler
i. İşçi Gelirleri
ii. Özel Kişilerin Yabancı Ülkelere Gönderdiği Hediyeler
iii. Resmi Bağışlar, Yardımlar
II. SERMAYE HAREKETLERİ
a. Uzun Vadeli Sermaye
i. Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları
ii. Özel Portföy Yatırımları
iii. Resmi Sermaye İşlemleri
b. Kısa Vadeli Sermaye
III. NET HATA VE NOKSAN
IV. RESMİ REZERVLER
i. Kısa Süreli Resmi Sermaye
ii. Döviz
iii. Altın
iv. İMF ve SDR

Cari İşlemler

Ödemeler dengesi içerisinde en önemli işlem hesabı olan cari işlemler, aslında bilanço açığı ya da fazlası ifadesini bünyesinde barındırır zira ödemeler dengesinde açık ya da fazla olmazken bu kavramlar cari işlemlerdeki açık ve fazladan kaynaklanmaktadır. Ülkeler arası alım-satım sonucu meydana gelen ihracat ve ithalat verileri ki ihracatın ithalatı karşılamaması durumu ülkeler açısından açıklara sebep veren nedenlerin başında gelmekte ve bu iki kavram cari işlemlerde mal ve hizmet ticareti ya da dış ticaret dengesi olarak da adlandırılmaktadır. Bu nedenle makroekonomik göstergelerin seyrinde oldukça önemli bir yeri bulunmaktadır (Acar, 2018).

Cari işlemlerin diğer bir alt başlığı ise yatırım ticareti dengesi olarak adlandırılmaktadır. Genel olarak yatırımlardan kaynaklanan kar ve faiz gelirlerini kapsayan bu hesapta ülke halkının diğer devletlerle yaptıkları yatırımlardan elde ettikleri kazançlar ile ülkeye dışardan gelen yatırımlardan elde edilenler arasındaki farka dayanan bir hesaptır. Cari işlemlerin son başlığı ise karşılıksız transferler olarak ifade edilmekte ülkeler arası ödemeleri kapsayan bu hesap içinde yurt dışında çalışan işçilerin gönderdikleri dövizler, yurt içinde çalışan yabancıların dışarıya gönderdikleri kazançları ile diğer ülkelerden gelen hibe ve yardımlar kadar başka ülkelere gönderilen hibe ve yardımlar da bulunmaktadır. Dış ticaret, yatırım ticareti ve karşılıksız transferlerin toplamından oluşan cari işlemler dengesindeki bakiyenin negatif olması ise cari açık anlamına gelmekte ve bu durumda ülkeye giren döviz miktarın çıkandan az olduğu anlaşılmaktadır (Acar, 2018).

Sermaye ve Finansman Hesabı

Somut olmayan varlıklar ile bunların üzerinden gerçekleşen transferlerle dış ülkelere gelen ve “sıcak para” olarak ifade edilen yatırımlarla hazine bonusu, devlet tahvili gibi kıymetli kağıtlara

yapılan ve portföy yatırım olarak ifade edilenler bu hesabın içinde kaydedilmektedir. Borç ya da alacak olarak değil de net bakiye olarak tutulan kayıtlarda süre önemlidir. Vadeleri bir yıla kadar ya da bir yıl olanlar kısa, bir yıldan uzun olanlarsa uzun vadeli yatırımlar olarak ifade edilmektedir (TCMB, 2025).

Resmi Rezervler

Resmi rezervler hesabı, döviz rezervlerini gösteren, ülkedeki döviz kurlarıyla yakından ilgili olan denkleştirici bir hesap olarak tanımlanmaktadır. Cari işlemler sonucu ortaya çıkan açık ya da fazla Sermaye hesabı ile giderilemediğinde Merkez Bankası devreye girmektedir. Resmi rezervler hesabı için ülkelerin olası likidite sıkıntılarına karşılık bir tedbir hesabı olarak da bakmak mümkündür ancak bu önlem çabasının bir maliyeti olduğunu da göz önünde bulundurmak gereklidir (Tunalı, 2007). Bu hesapta döviz dışı rezerv varlıklar da bulunmaktadır. Parasal altın rezervleri, uluslararası rezerv fonları, IMF'deki rezerv pozisyonları ve bunların dışında kalan bankalardaki rezervlerde bu hesabın kapsamındadır (TCMB, 2025).

Net Hata ve Noksan

Ödemeler dengesinde cari işlemler, sermaye ile karşılandığında ya da cari işlemler, sermaye açıkları rezerv hesap ile denkleştirildiğinde bu hesap kullanılmamaktadır ancak tersi durumda ki kayıt dışılık, yanlışlıklar, tahmin hataları gibi sebeplerden meydana gelen açıkların denkleştirilmesi için bu hesaba borç ya da alacak olarak yeteri kadar kayıt yapılmaktadır. Otonom ile denkleştirici hesaplar arasındaki eşitliği sağlamasından dolayı bu hesaba istatistiksel farklar hesabı da denmiştir (Acar, 2018).

Bulgular

Türkiye’de Cari Hesabın 2004-2024 Yılları Arasındaki Analizi

Birinci ve ikinci bölümlerde verilen tanımlar dikkate alınarak turizm ile ödemeler dengesi arasındaki ilişkinin daha iyi değerlendirilmesi adına veriler üzerinden inceleme yapılmış Tablo 2’de Cari İşlemler Hesabının alt başlıkları 2004-2024 yılları arasında gösterilmiştir. Ana hesabın yıllara göre bir alt hesabı olan Dış Ticaret dengesi ve Birincil Gelir Dengesi ile birlikte açık verdiği anlaşılrken Hizmetler Dengesinin sürekli, İkincil Gelirler Dengesinin de çoğunlukla pozitif olduğu anlaşılmaktadır. Cari İşlemlerdeki açıkların ülke ihracat ve ithalat farklarından oluştuğu daha önce ifade edilmiş tablodan tespit edilebileceği gibi bu açıklarda dış ticaret dengesinin oynadığı rol öne çıkmıştır. Nitekim ihracat-ithalat farkından kaynaklanan bu durum tabloya bakıldığında 2019’da en düşük seviyesinde olmasına karşılık cari işlemler hesabının pozitif oluşu dikkat çekicidir. Özellikle de açıkların hizmetler dengesinde verilen fazla ile kapatılmaya çalışıldığı (Saçık vd. 2019) dikkate alındığı 2019’da hizmetler hesabının önceki yıllara göre yakaladığı değerle birlikte düşünüldüğünde tablo üzerinden turizmin ödemeler dengesi ile ilişkisi daha kolay tahmin edilmektedir.

Cari işlemler hesabının hizmetler başlığı altında yer alan turizm, ödemeler dengesinin ana hesabında konumlanmasıyla ülke ekonomisi adına önemini göstermektedir. Zira turizm geliri cari açık anlamına gelen döviz sıkıntısı adına olumlu bir katkı sağlamaktadır (Ünlüöner ve Özekici, 2018). Cari açığa bu olumlu katkı, diğer sektörlerle göre daha az maliyetli yatırımlarla daha kısa sürede getirinin sağlanıyor olması da turizmin ödemeler dengesi adına yerini sağlamlaştırmakta özellikle de gelişmekte olan ülkeler ki Türkiye de dâhil olmak üzere iktisadî büyüme ve kalkınma adına turizmin cazibesini öne çıkarmaktadır. Tablo 2’deki Hizmetler Hesabı incelendiğinde özellikle 2020 sonrası 2004 yılına oranla beş katlık bir artış söz konusudur. Bu hesabın içinde olan turizm gelirlerinin Tablo 3’te gösterildiği üzere benzer şekilde bir artışa sahip olması da söz konusu cazibenin kaynağını teşkil etmektedir.

Tablo 2. Türkiye Cumhuriyeti Cari İşlemler Hesabı (2004-2024)

Yıl	I. Cari İşlemler Hesabı (milyon \$)	A. Dış Ticaret Dengesi (milyon \$)	B. Hizmetler Dengesi (milyon \$)	C. Birincil Gelir Dengesi (milyon \$)	D. İkincil Gelir Dengesi (milyon \$)
2004	-14,198.00	-22,438.00	12,732.00	-5,609.00	1,117.00
2005	-20,980.00	-32,936.00	15,872.00	-5,370.00	1,454.00
2006	-31,162.00	-40,894.00	13,904.00	-5,986.00	1,814.00
2007	-36,946.00	-46,831.00	14,092.00	-6,278.00	2,071.00
2008	-39,426.00	-52,917.00	18,908.00	-7,603.00	2,186.00
2009	-11,358.00	-24,762.00	18,726.00	-7,655.00	2,333.00
2010	-44,625.00	-56,325.00	16,745.00	-6,520.00	1,475.00
2011	-74,403.00	-89,160.00	20,288.00	-7,250.00	1,719.00
2012	-41,796.00	-65,367.00	28,708.00	-6,588.00	1,451.00
2013	-49,329.00	-81,885.00	39,899.00	-8,620.00	1,277.00
2014	-32,110.00	-66,572.00	41,147.00	-8,205.00	1,520.00
2015	-21,354.00	-49,009.00	35,941.00	-9,683.00	1,397.00
2016	-22,167.00	-39,923.00	25,378.00	-9,180.00	1,558.00
2017	-35,145.00	-58,575.00	31,627.00	-10,730.00	2,533.00
2018	-14,603.00	-40,726.00	36,416.00	-11,074.00	781.00
2019	15,014.00	-16,781.00	42,767.00	-11,843.00	871.00
2020	-30,976.00	-37,874.00	15,301.00	-8,604.00	201.00
2021	-6,221.00	-29,321.00	32,838.00	-10,688.00	950.00
2022	-46,283.00	-89,586.00	52,488.00	-8,816.00	-369.00
2023	-39,877.00	-86,280.00	57,266.00	-11,420.00	557.00

2024	-10,023.00	-56,356.00	61,992.00	-15,731.00	72.00
------	------------	------------	-----------	------------	-------

Kaynak: TCMB (2025) ve TÜİK (2025)

Turizm ve İhracat İlişkisi

Turizm en basit düzeyde bir ülke adına kendi öz kaynaklarının uluslararası düzeyde ihracat getirisi olarak pazarlanmasıdır ki bu da ödemeler dengesi açısından döviz getirici etki anlamına gelmektedir (Beyaz ve Karabacak, 2018). Turizm, ihracat getirisi olduğu kabulü ile Tablo 3 incelendiğinde yirmi bir yıllık süre zarfında ülkemiz adına ihracat gelirlerinin de turizm gelirlerinin de arttığı görülmektedir. Bu artışa rağmen tabloda dikkat çeken ihracat gelirleri ile turizm gelirleri arasındaki orandır zira 2004 yılında turizm ile ihracat arasında yaklaşık %27’lik bir ilişki varken her iki değerinde yaklaşık dört kat artmasına karşılık karşılama oranı 2024’te %23’te kalmıştır. Dünya çapındaki ekonomik krizlerin bu oranın 2006 ile birlikte düşüşü anlamlı bir faktör olmasına karşılık turizm gelirlerinde arzulanan ekonomik verimin sağlanamaması dikkat çekicidir. 2020 yılında salgın hastalık ve dünyanın içe kapanmasının sonucu olarak düşen turizm gelirlerinin ihracat içindeki yeri %9’a gerilemiş daha sonraki artışlara rağmen 2004’teki seviye yakalanamamıştır.

Tablo 3. Turizm Gelirlerinin İhracat Gelirlerine Oranı (2004-2024)

Yıl	İhracat Geliri	Turizm geliri	Turizm Gelirin ihracat gelirine Oranı(%)
2004	63 167 153	17 076 607	27
2005	73 476 408	20 322 111	27
2006	85 534 676	18 593 951	21
2007	107 271 750	20 942 500	19
2008	132 027 196	25 415 067	19
2009	102 142 613	25 064 482	24
2010	113 883 219	24 930 997	21
2011	134 906 869	28 115 692	20
2012	152 461 737	35 717 337	23
2013	161 480 915	40 186 327	24
2014	166 504 862	41 316 834	24
2015	150 982 114	37 700 923	24
2016	149 246 999	26 539 007	17
2017	164 494 619	31 253 835	18
2018	177 168 756	35 920 910	20

2019	180 832 722	42 851 778	23
2020	169 637 755	15 287 810	9
2021	225 214 458	30 528 342	13
2022	254 169 748	50 248 936	19
2023	255 627 429	56 439 612	22
2024	261 814 267	61 103 419	23

Kaynak: TCMB ve TÜİK

Turizm - Dış Ticaret Dengesi İlişkisi

Ödemeler dengesi açıkları olarak ifade edilen cari açık oluşumda tamamen ihracat-ithalat farkına dayalı olan dış ticaret açıkları büyük rol oynamaktadır. Ülkemizde sıklıkla dile gelen dış ticaret açığı sorununa dair Tablo 4’te görüldüğü üzere yirmi bir yıllık zaman diliminde çok da olumlu bir gelişme bulunmamakta farklılık göstermekle birlikte açığın 2019 dışında ciddi bir düşüş yaşadığı görülmemektedir. Ancak söz konusu yıla dair turizm gelirlerinin dış ticaret açığından fazla olması karşılama oranının %145 gibi bir değere çıkmasına imkan tanımıştır. Bu dönemde salgın hastalık ve ithalatın ihracata göre geride kalışı etkili gözükmemektedir. Nitekim tablo incelendiğinde 2020 salgın döneminde turizm gelirleri en düşük seviyedeysen bile dış ticareti karşılama oranı %30’lar seviyesinde olduğu görülmektedir.

Tablo 4. Turizm Gelirlerinin Dış Ticaret Açığını Karşılama Oranı (2004-2024)

Yıl	Dış Ticaret Açığı	Turizm geliri	Turizm Gelirin Dış Ticaret Açığı Karşılama Oranı(%)
2004	- 43 297 743	17 076 607	39,43
2005	- 54 041 498	20 322 111	37,60
2006	- 62 790 965	18 593 951	29,61
2007	- 69 936 378	20 942 500	29,94
2008	- 38 785 809	25 415 067	65,52
2009	- 71 661 113	25 064 482	34,97
2010	- 105 934 807	24 930 997	23,53
2011	- 84 083 404	28 115 692	33,43
2012	- 43 297 743	35 717 337	82,49
2013	-99 341 888	40 186 327	40,45
2014	-84 637 567	41 316 834	48,81

2015	-62 637 098	37 700 923	60,18
2016	-52 942 243	26 539 007	50,12
2017	-74 220 509	31 253 835	42,10
2018	-53 983 726	35 920 910	66,54
2019	-29 512 481	42 851 778	145,19
2020	-49 879 052	15 287 810	30,64
2021	-46 211 095	30 528 342	66,06
2022	-109 540 827	50 248 936	45,87
2023	-106 339 484	56 439 612	53,07
2024	-82 203 331	61 103 419	74,33

Kaynak: TCMB ve TÜİK

Turizmin Ödemeler Dengesindeki Net Etkisi

Hizmet gelir ve giderleri ile turizm gelirleri arasındaki ilişki de tablolarda gösterilmiştir. Tablo 5’te görüldüğü üzere gelirler arasındaki ilişkide en düşük değer yaklaşık %39 olup 2020 yılında görülmektedir. 2020’de salgın etkisine hissedilirken en yüksek yılın yaklaşık %74 ile 2004 olması üzerinde durulması gereken bir nokta olarak tabloda dikkat çekmektedir. Zira dünya çapında bozulan ekonomik denge yaşanan krizler turizm gelirlerini etkilemiş gözükmemekte ancak ülke içi 2020 sonrası hizmet gelirlerindeki artış ile turizm gelirleri arasındaki artış oranında ciddi farklılık olduğu hizmet gelirlerinin yer yer iki katına ulaştığı görülmektedir.

Tablo 5. Turizm Gelirlerinin Hizmet Gelirleri İçindeki Payı (2004-2024)

Yıl	Hizmet Gelirleri	Turizm geliri	Turizm Gelirin Hizmet Gelirleri İçindeki Payı(%)
2004	23,066.00	17 076 607	74
2005	27,814.00	20 322 111	73
2006	26,036.00	18 593 951	71
2007	29,909.00	20 942 500	70
2008	36,940.00	25 415 067	69
2009	35,627.00	25 064 482	70
2010	36,188.00	24 930 997	69

2011	40,848.00	28 115 692	69
2012	49,348.00	35 717 337	72
2013	65,981.00	40 186 327	61
2014	69,311.00	41 316 834	60
2015	62,022.00	37 700 923	61
2016	51,380.00	26 539 007	52
2017	59,115.00	31 253 835	53
2018	65,470.00	35 920 910	55
2019	71,665.00	42 851 778	60
2020	39,260.00	15 287 810	39
2021	62,863.00	30 528 342	49
2022	93,250.00	50 248 936	54
2023	106,589.00	56 439 612	51
2024	115,249.00	61 103 419	53

Kaynak: TCMB ve TÜİK

Tablo 6’da ise turizm giderleri ile hizmet giderleri ile arasındaki bağlantı incelenmiştir. Genel olarak 2020’deki yaklaşık %5’lik düşüğe rağmen daha dengeli bir ilişki olduğu görülmektedir. En yüksek oran ise 2009 ve 2010 yıllarındaki yaklaşık %30’luk değerdir. Her iki tablonun ortalamaları bakıldığında ise turizm gelirlerinin yirmi bir yıllık sürede hizmet gelirleri içinde yaklaşık %61, turizm giderlerinin ise ortalama olarak yaklaşık %21’lik bir değere tekabül ettiği görülmüştür. Bu noktada ödemeler dengesi açısından turizmin net etkisinin yaklaşık %40 olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 6. Turizm Giderlerinin Hizmet Giderleri İçindeki Payı (2004-2024)

Yıl	Hizmet Giderleri	Turizm Gideri	Turizm Giderlerinin Hizmet Giderleri İçindeki Payı(%)
2004	10,334.00	2 954 459	29
2005	11,942.00	3 394 601	28
2006	12,132.00	3 270 948	27
2007	15,817.00	4 043 283	26
2008	18,032.00	4 266 197	24

2009	16,901.00	5 090 440	30
2010	19,443.00	5 874 520	30
2011	20,560.00	5 531 486	27
2012	20,640.00	4 525 101	22
2013	26,082.00	5 875 183	23
2014	28,164.00	5 791 095	21
2015	26,081.00	6 296 506	24
2016	26,002.00	5 255 797	20
2017	27,488.00	5 487 607	20
2018	29,054.00	5 530 582	19
2019	28,898.00	4 655 848	16
2020	23,959.00	1 188 382	5
2021	30,025.00	2 203 157	7
2022	40,762.00	5 098 884	13
2023	49,323.00	8 429 980	17
2024	53,257.00	7 741 002	15

Kaynak: TCMB ve TÜİK

Sonuç ve Öneriler

Değişen yaşam koşulları, şehir hayatı merkezli yaşam döngüsü ve teknolojiyle beraber artan hız kavramı 21. yüzyıl insanı açısından dinlenme, eğlenme, kendine ya da kendinden kaçış merkezli bir ihtiyaç türü oluşturmuştur. Bu ihtiyacın yaşam koşulları içinde zaruri bir niteliğe bürünmesi gerek bireyin gerek de toplumun bir yerden bir yere hareket algısını konfor arayışı ile harmanlayarak turizm çerçevesinde bir tüketim kalıbına dönüştürmüştür. Tüketim, ihtiyaç kavramları beraberinde arz-talebi karşılayacak bir piyasa oluşumuna tekabül ettiğinden turizm, iktisadi açıdan ülke ekonomilerinde dikkat çekici bir kalem haline gelmiştir. Ülke içinde yapılacak harcamaların artması, döviz girişinin yüksek maliyetli yatırımları gerektirmemesi ayrıca ülke içinde her türlü emek faktörüne duyulan ihtiyaç pek çok alanın etkilendiği bir sektör olarak turizm faaliyetini ortaya çıkarmıştır. Hazırlanan çalışmada bu faaliyetin iktisadi açıdan boyutu ödemeler dengesi ile ilişkisi özelinde ele alınmıştır. Özellikle döviz girişi sağlaması nedeniyle cari açık olarak ifade edilen dış ticaret açıklarının kapatılmasında turizm gelirlerinin önemli olduğu görülmüştür. Ancak çalışmada Türkiye özelinde cari işlemler hesabı incelendiğinde özellikle son yıllarda turizm gelirlerinin artmasına karşılık ihracatı karşılama oranlarının aynı oranda artmadığı da tespit edilmiştir.

Bu bulgular, Türkiye’de turizmin cari açık üzerindeki telafi edici rolünü doğrulamakla birlikte, ihracat ve ithalat dengesizlikleri turizmin etkisini sınırlamaktadır. Ayaz ve Tümer (2024) ve Saçık vd. (2019) gibi çalışmalarda da vurgulandığı üzere, turizm gelirlerinin ödemeler dengesi üzerindeki etkisini artırmak için alternatif turizm türlerine yönelmek ve yerli üretimle entegre turizm politikaları geliştirmek büyük bir önem ifade etmektedir. Ayrıca, turizmin teknolojik yatırımlarla desteklenmesi ve yıl boyu turizm faaliyetlerinin yaygınlaştırılmasının, hem hizmetler dengesini güçlendireceği hem de cari açık üzerindeki telafi edici etkisini artıracakı düşünülmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda, turizmin cari açık üzerindeki etkisinin farklı ülke örnekleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmesi ve boylamsal analizlerle zaman içindeki değişimin ortaya konması önerilmektedir. Ayrıca, sağlık, gastronomi ve kongre turizmi gibi farklı turizm türlerinin cari işlemler dengesi üzerindeki etkileri ayrı ayrı değerlendirilebilir. Döviz kuru, enflasyon ve doğrudan yabancı yatırımlar gibi makroekonomik değişkenlerin modele eklenmesi de daha bütüncül sonuçlar sağlayacaktır. Son olarak, nitel araştırmalarla yerel paydaşların bakış açıları incelenerek turizmin yerel ekonomi üzerindeki çarpan etkisi daha derinlemesine anlaşılabileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

- Acar, M. (2018). Küresel Para ve Ekonomi Sistemi. Ö. Demir (Ed.). Uluslararası Politik Ekonomi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Akat, Ö. (2000). Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Akoğlu-Kozak, M., Evren, S. ve Çakır, O. (2013). Tarihsel Süreç İçinde Turizm Paradigması. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 24(1): 7-22.
- Ayaz, N. ve Tümer, E. (2024). Turizm Sektörünün Dış Ticaret Ve Ödemeler Dengesi Üzerindeki Etkileri. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 7(2): 344-356.
- Beyaz, Z. ve Karabacak, G. (2018). Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkisi. *International European Journal of Managerial Research Dergisi*, 2(2): 56-75.
- Çetinkaya, M. (2000). İktisadi kalkınmadaki Önemi Bakımından Türkiye’de Turizm Sektöründeki Gelişmelerin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Yüksekokulu Dergisi*, 251-274.
- Erol, E. ve Oğuz, Y.E. (2017). Turizmin İhracat ve İthalata Etkisinin Belirlenmesine Yönelik Karşılaştırmalı Bir Analiz: Türkiye Örneği. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(4): 118-133.
- García, P.J.C., Brida, J.G. ve Segarra, V. (2024). Modeling the Link between Tourism and Economic Development: Evidence from Homogeneous Panels of Countries. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11(1): 308.
- Goel, M.M. (2013). Challenges and Relevance of Economics as Queen of Social Sciences in Present Scenario. *European Scientific Journal*, 9(19): 231-234.
- Güler, M.N. (2005). Günümüzdeki İktisat (Ekonomi) Bilimi’nin Adlandırılma Problematikliği, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 18(4): 377-386.
- Kadoğlu Aydın, G. (2017). Ödemeler Dengesi ve Cari Açık: Türkiye’de 2014-2016 Yılları Arasında Cari Açık ve Petrol Fiyatları Etkileşimi. *Fırat Üniversitesi. İİBF Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 1(2): 27-66.
- Kaygısız A. D. (2023). Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. Yılında Turizm. *Bilge Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 7(2): 124-133.
- Neal, L. ve Cameron, R. (2019). Taş Devrinden Günümüze Özlü Dünya İktisat Tarihi. Ankara: Orion Kitapevi.
- Oğuz, Y.E. ve Tokmak, C. (2018). Türkiye’de Sürdürülebilir Kalkınma ve Turizm. *Journal of Gastronomy, Hospitality and Travel*, 1(2): 3-17.

- Oğuz, Y.E. (2023). Kırsal Turizm ve Kalkınma İlişkisi. Y. Sarı (Ed.). Kırsal Turizm Temelli Kalkınma. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Özgüç, N. (2007). Turizm Coğrafyası Özellikler ve Bölgeler. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Öztaş, Ö. ve Karabulut, T. (2006). Turizm Ekonomisi Genel Turizm Bilgileri, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özkurt, İ. C. ve Bilgir, B. (2022). Türkiye’de Turizm Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ardıl Yaklaşımı. Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 18(1): 277-303.
- Rusu, S. (2011). Tourism Multiplier Effect. Journal of Economics & Business Research, 17(1): 70–77.
- Saçık, S.Y., Akar G. ve Gülmez Z. (2019). Turizm Gelirlerinin Cari İşlemler Dengesi Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 42: 303-316.
- Sarı, Y. ve Oğuz, Y.E. (2018). Reel Döviz Kurlarının Turizm Talebine Etkisi Üzerine Karşılaştırmalı Nedensellik Analizi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17(66): 603-620.
- Sarı, Y., Oğuz, Y.E. ve Özdemir, C. (2019). An Econometric Analysis on Determining the Relationship Between Employment and Tourism: The Case of Turkey. 4th International Tourism Congress, 16-19 October 2019, Eskişehir.
- Solarin, S.A., Ulucak, R. ve Erdogan, S. (2024). Assessing the Economic Impacts of Tourism Markets and Activities Diversification: Evidence from A New Dynamic Regression Approach. Journal of Travel Research, Early Access.
- Tutar F., Alpaslan, C., Tutar, E. ve Erkan, Ç. (2013). Turizm Sektörünün İstihdam Üzerine Etkileri, Küresel İktisat ve İşletme Çalışmaları Dergisi, 2(4): 14-27.
- Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası (2025). <https://www.tcmb.gov.tr/> (Çevrimiçi). Erişim Tarihi 20 Mart 2025.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2025). <https://www.tuik.gov.tr/> (Çevrimiçi). Erişim Tarihi 20 Mart 2025.
- Un Tourism (2025). Dünya Turizm Örgütü Turizm İstatistikleri. <https://www.unwto.org/> (Çevrimiçi). Erişim Tarihi 18 Mart 2025.
- Ünlüöner K. ve Özekici, Y. K. (2018). Turizm ve Ödemeler Bilançosu Açısından Akdeniz Çanağında Bulunan Destinasyonlar Üzerine Bir Değerlendirme, Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi, 1: 1-33.
- Wang, X., Zhao, Q. ve Liu, Y. (2021). Technological Dominance and Market Inequality: The Digital Coupling Effect of High-tech Exports. Journal of International Trade & Economic Development, 30(5): 637–657.